

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Svmmma Totivs Theologiae S. Thomae Aqvinatis, Doctoris Angelici Ordinis Prædicatorum

Secvndæ Secvndæ Partis Volumen Secundum

Thomas <von Aquin, Heiliger>

Romae, 1619

De singulis virtutibus iustiti[a]e annexis, & primo de religione secundum
se. Qu[a]estio 81.

urn:nbn:de:hbz:466:1-38762

De Religione, in octo arti ulos diuisa.

DEinde considerandum est de singulis partibus prædictarum virtutum, quantum ad præsentem intentionem pertinet Et primò considerandum est de religione. Secundo, de pietate. Tertio, de obseruantia. Quarto, de gratia. Quinto, de vindicta. Sexto, de veritate. Septimo, de amicitia. Octauo, de liberalitate. Nono, de Epikeia. De alijs autem hic enumeratis supra dictum est, partim in tractatu de charitate, scilicet de concordia, & alijs huiusmodi: & partim in hoc tractatu de iusticia, sicut de bona commutatione & innocentia. De legispositiua autem, in tractatu de prudentia.

¶ Circa religionem verò tria consideranda occurrunt.

¶ Primo quidem de ipsa religione secundum se.

¶ Secundo, de actibus eius.

¶ Tertio, de vitijs oppositis.

¶ Circa primum quærentur octo.

¶ Primo, utrum religio consistat tantum in ordine ad Deum?

¶ Secundo, utrum religio sit virtus?

¶ Tertio, utrum religio sit vna virtus?

¶ Quarto, utrum religio sit specialis virtus?

¶ Quinto, utrum religio sit virtus theologica?

¶ Sexto, utrum religio sit præferenda alijs virtutibus moralibus?

¶ Septimo, utrum religio habeat exteriores actus?

¶ Octauo, utrum religio sit eadem sanctitati?

ARTIC. I.

Utrum religio ordinet hominem solum ad Deum?

426

AD primum sic proceditur. Videtur, quòd religio non ordinet hominem solum ad Deum. Dicitur enim iacob. 1. Religio munda & immaculata apud Deum & patrem. hæc est, visitare pupillos & vi-

& viduas in tribulatione eorum ; & immacu'atum se custodire ab hoc seculo. Sed visitare viduas & pupillos, dicitur secundum ordinem ad proximum. Quod autem dicit, immaculatum se custodire ab hoc seculo, pertinet ad ordinem quo ordinatur homo in seipso. Ergo religio non solum dicitur in ordine ad Deum.

¶ 2 Præterea, * August. dicit in 10. de ciuit. Dei, quòd quia Latina loquendi consuetudine, non imperitorum tantum, verum etiam, doctissimorum cognationibus humanis atque affinitaribus, & quibuscunque necessitudinibus dicitur exhibenda religio: non eo vocabulo vitatur ambiguum, cum de cultu diuinitatis vertitur quaestio, vt fidenter dicere valeamus, religionem non esse, nisi cultum Dei. Ergo religio dicitur non solum in ordine ad Deum, sed etiam in ordine ad propinquos.

* l. 10. 8
me. 20. 5.

¶ 3 Præterea, Ad religionem videtur latria pertinere. Latria enim interpretatur seruitus, vt * August. dicit in 10. de ciuit. Dei. Seruire autem non solum debemus Deo, sed etiam proximis, secundum illud Galat. 5. Per charitatem spiritus seruite inuicem. Ergo religio importat ordinem etiam ad proximum.

Ibid.

¶ 4 Præterea, Ad religionem pertinet cultus. Sed homo dicitur non solum colere Deum, sed etiam proximum, secundum illud Catonis, Cole parentes. Ergo etiam religio nos ordinat ad proximum, & non solum ad Deum.

¶ 5 Præterea, Omnes in statu salutis existentes Deo sunt subiecti Non autem dicuntur religiosi omnes qui sunt in statu salutis, sed solum illi, qui quibusdam votis & obseruantijs & ad obediendum aliquibus hominibus se astringunt. Ergo religio non videtur importare ordinem subiectionis hominis ad Deum.

* li. 2. de
Inuent.
paulò an
te si. lib.

SED contra est, quod * Tullius dicit in 2. Rhetor. quòd religio est virtus, quæ superiori cuidam natu-

ra (quam diuinam vocant) cultum cæremoniamque affert.

RESPONDEO dicendum, quod sicut † Isidor. dicit in libro Etymol. Religiosus, ut ait Cicero, à religione appellatus est, qui retractat & tanquam relegit ea quæ ad cultum diuinum pertinent. Et sic religio videtur dicta à relegendo ea, quæ sunt diuini cultus: quia huiusmodi sunt frequenter in corde reuoluenda, secundum illud Prouerb. 3. In omnibus vijs tuis cogita illum. Quamuis etiam possit intelligi religio ex hoc dicta, quod Deum reeligere debemus, quem amiseramus negligentes; sicut * August. dicit in 10. de ciuit. Dei. Vel potest intelligi, religio à religando dicta. Vnde † August. dicit in lib. de vera religione, Religet nos religio vni omnipotenti Deo. Siue autem religio dicatur à frequenti relectione, siue ex iterata electione eius quod negligenter amissum est, siue dicatur à religatione: religio propriè importat ordinem ad Deum. Ipse enim est cui principaliter alligari debemus tanquam indeficienti principio, ad quem etiam nostra electio assidue dirigi debet, sicut in vltimum finem: quem etiam negligenter peccando amittimus, & credendo, & fidem protestando recuperare debemus.

Ad primum ergo dicendum, quod religio habet duplices actus: quosdam quidem proprios & immediatos, quos elicit, per quos homo ordinatur ad solum Deum, sicut sacrificare, adorare, & alia huiusmodi. Alios autem actus habet, quos producit mediantibus virtutibus, quibus imperat ordinans eos ad diuinam reuerentiam: quia scilicet virtus ad quam pertinet finis, imperat virtutibus ad quas pertinet ea quæ sunt ad finem. Et secundum hoc actus religionis per modum imperij, ponitur esse, visitare pupillos & viduas in tribulatione eorum, quod est actus elicitus à misericordia. Immaculatum autem se custodire ab hoc sæculo, imperatiue qui-

* li. 10. c.
17. incip.
Religio-
sus.

* c. 4. pa-
ræ ante
med. 10. 5
† Nō re-
motè a fi-
ne libri,
10. 1.

quidem est religionis, elicitive autem temperantia, vel alicuius huiusmodi virtutis.

Ad secundum dicendum, quod religio refertur ad ea, quæ exhibentur cognationibus humanis, extenso nomine religionis: non autem secundum quod religio proprie dicitur. Unde * Aug. parum ante verba inducã pramittit, Religio districtius non quemlibet, sed Dei cultum significare videtur.

Ad tertium dicendum, quod cum servus dicatur ad dominum, necesse est quod ubi est propria, & specialis ratio dominij, ibi sit specialis, & propria ratio servitutis. Manifestum est autem, quod dominum convenit Deo secundum propriam, & singularem quamdam rationem: quia scilicet ipse omnia fecit, & quia summum in omnibus rebus obtinet principatum. Et ideo specialis ratio servitutis ei debetur. Et talis servitus nomine patriæ designatur apud Græcos: & ideo ad religionem proprie pertinet.

Ad quartum dicendum, quod colere dicimur homines, quos honorificatione, vel recordatione, vel presentia frequentamus: & etiam aliqua, quæ nobis subiecta sunt, coli à nobis dicuntur. Sicut agricolæ dicuntur ex eo quod colunt agros, & incolæ dicuntur ex eo quod colunt loca quæ inhabitant. Quia tamen specialis honor debetur Deo, tamquam primo omnium principio, etiam specialis ratio cultus ei debetur: quæ Græco nomine vocatur eusebia, vel theosebia, ut patet per August. 10. * de Civit. Dei.

Ad quintum dicendum, quod religiosi, quamvis dici possint communiter omnes qui Deum colunt, specialiter tamen religiosi dicuntur, qui totam vitam suam diuino cultui dedicant, à mundanis negotijs se abstrahentes. Sicut etiam contemplativi dicuntur, non qui contemplantur, sed qui contemplationi totam vitam suam deputant. Huiusmodi autem non se subijciunt homini propter hominem, sed propter Deum: secundum illud Apostoli Galat. 4. Sicut angelus Dei excepit me, & sicut Christum Iesum.

A R.

lib. 10. de
ciu. Dei,
c. 1. & me.
10. 5.

* c. 1. 5. 5.

427

Vtrum religio sit virtus?

AD secundum sic proceditur. Videtur, quod religio non sit virtus. Ad religionem enim pertinere videtur, Deo reuerentiam exhibere. Sed reuereri est actus timoris, qui est donum, ut ex supra * dicitur patet. Ergo religio non est virtus, sed donum.

¶ 2 Præterea, Omnis virtus in libera voluntate consistit: unde dicitur habitus electivus, vel voluntarius. Sed sicut dictum est, ad religionem pertinet laetitia, quæ seruitutem quamdam importat. Ergo religio non est virtus.

¶ 3 Præterea, Sicut dicitur in 2. * Ethicor. Aptitudo virtutum inest nobis à natura: unde ea quæ pertinent ad virtutes, sunt de dictamine rationis naturalis. Sed ad religionem pertinet cæremoniam diuinæ naturæ afferre: cæremonialia autem, ut dictum est supra, non sunt de dictamine rationis naturalis. Ergo religio non est virtus.

SED contra est, quia connumeratur alijs virtutibus, ut ex præmissis patet.

RESPONDEO dicendum, quod sicut supra dictum est, virtus est quæ bonum facit habentem, & opus eius bonum reddit. Et ideo necesse est dicere omnem actum bonum ad virtutem pertinere. Manifestum est autem, quod reddere debitum alicui, habet rationem boni: quia per hoc quod aliquis alteri debitum reddit, constituitur in proportionem conuenienti respectu ipsius, quasi conuenienter ordinatus ad ipsum. Ordo autem ad rationem boni pertinet, sicut & modus & species, ut per * Aug. patet in libro de natura boni. Cum ergo ad religionem pertineat reddere honorem debitum alicui, scilicet Deo, manifestum est, quod religio virtus est.

Ad primum ergo dicendum, quod reuereri Deum est actus doni timoris. Ad religionem autem pertinet facere aliqua propter diuinam reuerentiam: unde non sequitur, quod religio sit idem quod donum

Ad secundum dicendum, quod reuereri Deum est actus timoris, qui est donum, ut ex supra dicitur patet. Sed reuereri est actus timoris, qui est donum, ut ex supra dicitur patet. Ergo religio non est virtus, sed donum.

Ad tertium dicendum, quod ad religionem pertinet cæremoniam diuinæ naturæ afferre: cæremonialia autem, ut dictum est supra, non sunt de dictamine rationis naturalis. Ergo religio non est virtus.

SED contra est, quia connumeratur alijs virtutibus, ut ex præmissis patet.

time-

timoris, sed quod ordinetur ad ipsum sicut ad ali-
quid principalius. Sunt enim dona principaliora vir-
tutibus moralibus, ut supra * habitum est.

Ad secundum dicendum, quod etiam servus potest
voluntarie exhibere domino suo quod debet: & sic
facit de necessitate virtutem, debitum voluntarie
reddens. Et similiter etiam exhibere Deo debitam
servitutem potest esse actus virtutis, secundum quod
homo voluntarie hoc facit.

Ad tertium dicendum, quod de dictamine ratio-
nis naturalis est, quod homo aliqua faciat ad reue-
rentiam diuinam. Sed quod hæc determinate faciat
vel illa, istud non est de dictamine rationis natura-
lis, sed de institutione iuris diuini, vel humani.

ARTIC. III.

Utrum religio sit una virtus?

Ad tertium sic proceditur. Videtur, quod reli-
gio non sit vna virtus. Per religionem enim or-
dinamur ad Deum, ut * dictum est. In Deo autem est
accipere tres personas, & iterum multa attributa,
quæ saltem ratione differunt. Diuersa autem ratio
obiecti sufficit ad diuersificandum virtutes, ut ex su-
pra * dictis patet. Ergo religio non est vna virtus.

¶ 2. Præterea, vnius virtutis vnus est actus. Habi-
tus enim distinguuntur secundum actus. Religionis
autem multi sunt actus, sicut colere, & seruire, voue-
re, orare, sacrificare, & multa huiusmodi. Ergo reli-
gio non est vna virtus.

¶ 3. Præterea, Adoratio ad religionem pertinet.
Sed adoratio alia ratione adhibetur imaginibus, &
alia ipsi Deo. Cum ergo diuersa ratio distinguat vir-
tutes, videtur quod religio non sit vna virtus.

SED contra est, quod dicitur Ephe. 4. Vnus Deus,
vna fides. Sed vera religio protestatur fidem vnius
Dei. Ergo religio est vna virtus.

RESPONDEO dicendum, quod sicut supra
habitum * est, habitus distinguuntur secundum diuer-
sam rationem obiecti. Ad religionem autem perti-
net

9.9. ar. 1.
ad 3. &
1.2. q. 68.
ar. 1.2.3.
& 4.

428
Inf. ar. 4.
ad 1. &
2.
* a. 1. hu
in q.

† q. 50. a.
2. ad 2.
& q. 47.
ar. 5. &
q. 23. a. 4
& 3.

in loc. cit.
tatis ar-
gum. 1.

net exhibere reuerentiam vni Deo secundum vnam rationem, in quantum scilicet est primum principium creationis, & gubernationis rerum: vnde ipse dicit Malach. 1. Si ego pater, vbi honor meus? Patris enim est & producere, & gubernare. Et ideo manifestum est, quod religio est vna virtus.

Ad primum ergo dicendum, quod tres personæ diuinæ sunt vnum principium creationis, & gubernationis rerum: & ideo eis vna religione seruitur. Diuersæ autem rationes attributorum concurrunt ad rationem primi principij: quia Deus producit omnia, & gubernat sapientia, voluntate, & potentia bonitatis suæ. Et ideo religio est vna virtus.

Ad secundum dicendum, quod eodem actu homo seruit Deo, & colit ipsum. Nam cultus respicit Dei excellentiam, cui reuerentia debetur: seruitus autem respicit subiectionem hominis, qui ex sua conditione obligatur ad exhibendum reuerentiam Deo. Et ad hæc duo pertinent omnes actus, qui religioni attribuuntur: quia per omnes homo protestatur diuinam excellentiam, & subiectionem sui ad Deum, vel exhibendo aliquid ei, vel iterum assumendo aliquid diuinum.

Ad tertium dicendum, quod imaginibus non exhibetur religionis cultus, secundum quod in seipsis considerantur quasi res quædam, sed secundum quod sunt imagines ducentes in Deum incarnatum. Motus autem qui est in imaginem, prout est imago, non consistit in ipsa, sed tendit in id cuius est imago. Et ideo ex hoc quod imaginibus Christi exhibetur religionis cultus, non diuersificatur ratio lauræ, nec virtus religionis.

ARTIC. IV.

429

Utrum religio sit specialis virtus ab alijs distincta?

AD quartum sic proceditur. Videtur, quod religio non sit specialis virtus ab alijs distincta. Dicit enim * Aug. 19. de ciu. Dei, Verum sacrificium est

cap. 6. in
prim. 10.5

est

est omne opus quod geritur, vt sancta societate Deo iungamur. Sed sacrificium pertinet ad religionem. Ergo omne opus virtutis ad religionem pertinet: & sic non est specialis virtus.

¶ 2 Præterea, Apost. dicit 1. ad Corin. 10. Omnia in gloriam Dei facite. Sed ad religionem pertinet aliqua facere ad Dei reuerentiam, vt supra * dictum est. Ergo religio non est specialis virtus.

art. 2. q. 1. ad 1.

¶ 3 Præterea, Charitas qua diligitur Deus, non est virtus distincta à charitate, qua diligitur proximus. sed sicut dicitur in 8. Ethic. Honorari propinquum, est ei quod est amari. Ergo religio qua honoratur Deus, non est virtus specialiter distincta ab obseruantia, vel dulcia, vel pietate, quibus honoratur proximus. Ergo non est virtus specialis.

c. 8. 10. 5

SED contra est, quod ponitur aliqua pars iustitiæ ab alijs eius partibus distincta.

RESPONDEO dicendum, quod cum virtus ordinatur ad bonum, vbi est specialis ratio boni, ibi oportet esse specialem virtutem. Bonum autem ad quod ordinatur religio, est exhibere Deo debitum honorem: honor autem debetur alicui ratione excellentiæ. Deo autem competit singularis excellentia, in quantum omnia in infinitum transcendit, secundum omnimodum excessum. Vnde ei debetur specialis honor. Sicut in rebus humanis videmus quod diuersis excellentijs personarum diuersus honor debetur: alius quidem patri, alius regi, & sic de alijs. Vnde manifestum est, quod religio est specialis virtus.

Ad primum ergo dicendum, quod omne opus virtutis dicitur esse sacrificium, in quantum ordinatur ad Dei reuerentiam. Vnde ex hoc non habetur, quod religio sit generalis virtus, sed quod imperet omnibus alijs virtutibus, vt supra * dictum est.

ar. 1. huius q. ad 1.

Ad secundum dicendum, quod omnia secundum quod in gloriam Dei fiunt, pertinent ad religionem, non quia ad elicientem, sed quasi ad imperantem. Illa autem pertinent ad religionem elicientem, quæ

Ad tertium dicendum, quòd obiectum amoris
est bonum: obiectum autem honoris, vel reuerentia
est aliquid excellens. Bonitas autem Dei communi-
catur creature, non autem excellentia bonitatis eius.
Et idè charitas qua diligitur Deus, non est virtus
distincta à charitate, qua diligitur proximus. Religio
autem qua honoratur Deus, distinguitur à virtutibus,
quibus honoratur proximus.

ARTIC. V.

Vtrum religio sit virtus theologica?

430

* 6. 3. 3.

AD quintum sic proceditur. Videtur, quòd reli-
gio sit virtus theologica. Dicit enim * August.
in Enchiridio, quòd Deus colitur fide, spe, & chari-
tate, quæ sunt virtutes theologicae. Sed cultum Deo
afferre pertinet ad religionem. Ergo religio est vir-
tus theologica.

* 271. 1.

¶ 2 Præter. Virtus theologica dicitur, quæ habet
Deum pro obiecto. Religio autem habet Deum pro
obiecto: quia ad solum Deum ordinat, vt * dictum
est. Ergo religio est virtus theologica.

1. 1. q. 57.

2. 4. es 9.

33. p. 101.

¶ 3 Præterea, Omnis virtus vel est theologica,
vel intellectualis, vel moralis, vt ex supra * dictis pat-
et. Manifestum est autem, quòd religio non est vir-
tus intellectualis: quia eius perfectio non attendi-
tur secundum considerationem veri. Similiter etiam
non est virtus moralis: cuius proprium est tenere
medium inter superfluum, & diminutum. Non enim
aliquis potest superflue Deum colere, secundum il-
lud Eccle. 43. Benedicentes dominum, exaltate illum
quantum potestis: maior enim est omni laude. Ergo
relinquitur quòd sit virtus theologica.

S E D contra est, quod ponitur pars iustitiæ, quæ
est virtus moralis.

27 1. 3. es

3. b. mi. 9.

R E S P O N D E O dicendum, quòd sicut supra * di-
ctum est, religio est quæ Deo debitum cultum affert.
Duo ergo in religione considerantur. Vnum quidem
quod

quod religio Deo offert, scilicet cultus: & hoc se habet per modum materię, & obiecti ad religionem. Aliud autem est id cui offertur, scilicet Deus, cui cultus exhibetur; non quod actus quibus Deus colitur, ipsum Deum attingant: sicut cum credimus Deo, eredo, Deum attingimus. Propter quod supra * dictum est, quod Deus est fidei obiectum, non solum in quantum credimus Deum, sed in quantum credimus Deo. Offertur autem Deo debitus cultus, in quantum actus quidam, quibus Deus colitur, in Dei reuerentiam fiunt: puta sacrificiorum oblationes, & alia huiusmodi. Vnde manifestum est, quod Deus non comparatur ad virtutem religionis sicut materia, vel obiectum, sed sicut finis. Et ideo religio non est virtus theologica, cuius obiectum est ultimus finis: sed est virtus moralis, cuius est esse, circa ea que sunt ad finem.

q. 2. a. 2.

Ad primum ergo dicendum, quod semper potentia, vel virtus que operatur circa finem, per imperium mouet potentiam, vel virtutem operantem ea que ordinantur in finem illum. Virtutes autem theologice, scilicet, fides, spes, & charitas habent actum circa Deum, sicut circa proprium obiectum. Et ideo suo imperio causant actum religionis, que operatur quedam in ordine ad Deum. Et ideo * August. dicit, quod Deus colitur fide, spe, & charitate.

loco cit. in arg.

Ad secundum dicendum, quod religio ordinat hominem in Deum, non sicut in obiectum, sed sicut in finem.

Ad tertium dicendum, quod religio non est virtus theologica, neque intellectualis, sed moralis, cum sit pars iusticie: & medium in ipsa accipitur, non quidem inter passiones, sed secundum quamdam equalitatem inter operationes que sunt ad Deum. Dico autem equalitatem non absolute, quia Deo non potest tantum exhiberi, quantum ei debetur: sed secundum quamdam considerationem humane facultatis & diuine acceptationis. Superfluum autem in
uz ad diuinum cultum pertinent, esse potest:
non

non secundum circumstantiam quanti, sed secundum alias circumstantias: puta, quia cultus diuinus exhibetur cui non debet exhiberi, vel quando non debet, vel secundum alias circumstantias, prout non debet.

ARTIC. VI.

Utrum religio sit preferenda alijs virtutibus moralibus?

431
Inf 9. 88.
a. 6. co. Et
9. 183. a.
2. cor. Et
3. con. c.
183. cor.
1. fin. Et
quol. 6. a.
11. co.
6. 6. 5.

AD sextum sic proceditur. Videtur, quod religio non sit preferenda alijs virtutibus moralibus. Perfectio enim virtutis moralis consistit in hoc, quod attingit medium, ut patet in 2. * Ethicor. Sed religio deficit in attingendo medium iustitiæ: quia non reddit Deo omnino æquale. Ergo religio non est potior alijs virtutibus moralibus.

¶ 2 Præterea, In his quæ hominibus exhibentur, tanto videtur aliquid esse laudabilius, quanto magis indigenti exhibetur. Unde dicitur Isaia 58. Frange esurienti panem tuum. Sed Deus non indiget aliquo quod ei à nobis exhibeatur, secundum illud Psal. 15. & 139. Dixi domino, Deus meus es tu: quoniam honorum meorum non eges. Ergo religio videtur minus laudabilis alijs virtutibus, per quas hominibus subuenitur.

¶ 3 Præterea, Quanto aliquid fit ex maiori necessitate, tanto minus est laudabile, secundum illud 1. ad Corinth. 9. Si euangelizauero, non est mihi gloria: necessitas enim mihi incumbit. Vbi autem est maius debitum, ibi est maior necessitas. Cum ergo Deo maxime sit debitum, quod ei ab homine exhibetur, videtur quod religio sit minus laudabilis inter virtutes humanas.

SED contra est, quod Exod. 20. ponuntur primo præcepta ad religionem pertinentia, tamquam præcipua. Ordo autem præceptorum proportionatur ordini virtutum: quia præcepta legis dantur de actibus virtutum. Ergo religio est præcipua inter virtutes morales.

RESPONDEO dicendum, quod ea quæ sunt ad Deum

ISA

fortiuntur bonitatem ex ordine in finem. Et ideo quanto sunt fini propinquiora, tanto sunt meliora. Virtutes autem morales, ut supra * habitum est, sunt circa ea quæ ordinantur in Deum, sicut in finem. Religio autem magis de propinquo accedit ad Deum, quam aliz virtutes morales, in quantum operatur ea quæ directe, & immediate ordinantur in honorem diuinum. Et ideo religio præminet inter alias virtutes morales.

*a præc. 2
co. 10 ad
1. arg. 10
sup. q. 4
ar. 7.*

Ad primum ergo dicendum, quod laus virtutis in voluntate consistit, non autem in potestate. Et ideo deficere ab æqualitate, quæ est medium iustitiæ, propter defectum potestatis, non diminuit laudem virtutis, si non fuerit defectus ex parte voluntatis.

Ad secundum dicendum, quod in his quæ exhibentur alteri, propter eorum utilitatem, est exhibitio laudabilior, quæ fit magis indigenti: quia est utilior. Deo autem non exhibetur aliquid propter eius utilitatem, sed propter eius gloriam, nostram autem utilitatem.

Ad tertium dicendum, quod ubi est necessitas, tollitur gloria supererogationis. Non autem excluditur meritum virtutis, si adsit voluntas. Et propter hoc ratio non sequitur.

ARTIC. VII.

Utrum religio habeat aliquem exteriorem actum?

AD septimum sic proceditur. Videtur, quod religio non habeat aliquem exteriorem actum. Dicitur enim Ioan. 4. Deus spiritus est, & eos qui adorant eum, in spiritu & veritate adorare oportet. Sed exteriores actus non pertinent ad spiritum, sed magis ad corpus. Ergo religio ad quam pertinet adoratio, non habet actus exteriores, sed interiores.

*432
inf. q. 84.
a. 1. 10. 4.
85. art. 10.
cor. 11. 3.
contra 6.
110.*

¶ 2. Præterea, Religionis finis est, Deo reuerentiam & honorem exhibere. Sed videtur ad irreuerentiam alicuius excellentis pertinere, si ea sibi exhibeantur, quæ propriè ad inferiores pertinent. Cum ergo

Sec. Sec. Vol. 11.

S

ergo

ergo ea quæ exhibet homo corporalibus actibus, propriè videantur ad indigentias hominum ordinari, vel ad reuerentiam inferiorum creaturarum; ideo videtur, quòd non congruè possunt assumi in diuinam reuerentiam.

l. 6. c. 10.
10. 5.

¶ 3 Præterea, * Aug. in 6. de ciuit. Dei, commendat Senecam de hoc, quòd viruperat quosdam qui idolis ea exhibebant, quæ solent hominibus exhiberi: quia scilicet immortalibus non conueniunt ea quæ sunt mortalium. Sed hæc multo minus conueniunt Deo vero, qui est excelsus super omnes Deos. Ergo videtur reprehensibile esse quòd aliquis corporalibus actibus Deum colat. Non ergo habet religio corporales actus.

S E D contra est, quod in Psal 83. dicitur, Cor meum, & caro mea exultauerunt in Deum viuum. Sed sicut interiores actus pertinent ad cor, ita exteriores actus pertinent ad membra carnis. Ergo videtur, quòd Deus sit colendus, non solum interioribus actibus, sed etiam exterioribus.

R E S P O N D E O dicendum, quòd Deo reuerentiam, & honorem exhibemus non propter seipsum: quia ex seipso est gloria plenus, cui nihil à creatura adijci potest. sed propter nos: quia videlicet per hoc quòd Deum reueremur, & honoramus, mens nostra ei subijcitur: & in hoc eius perfectio consistit. Quilibet enim res perficitur per hoc quòd subditur suo superiori: sicut corpus per hoc quòd viuificatur ab anima, & aer per hoc quòd illuminatur à sole. Mens autem humana indiget, ad hoc quòd coniungatur Deo, sensibilium manuductione: quia inuisibilia Dei per ea quæ facta sunt intellecta, conspiciuntur, ut Apost. dicit ad Roman. 1. Et ideo in diuino cultu necesse est aliquibus corporalibus vti, ut eis quasi signis quibusdam, mens hominis excietur ad spirituales actus, quibus Deo coniungitur. Et ideo religio habet quidem interiores actus quasi principales, & per se ad religionem pertinentes; exteriores vero actus

actus quasi secundarios, & ad interiores actus ordinatos.

Ad primum ergo dicendum, quòd dominus loquitur quantum ad id quod est principale & per se intantum in cultu diuino.

Ad secundum dicendum, quòd huiusmodi exteriora non exhibentur Deo, quasi his indigeat, secundum illud Psal. 49. Nunquid manducabo carnes taurorum, aut sanguinem hircorum potabo? Sed exhibentur Deo tanquam signa quædam interiorum, & spiritualium operum, quæ per se Deus acceptat. Unde * August. dicit in 10. de ciuit. Dei. Sacrificium visibile, inuisibilis sacrificij sacramentum, id est, sacrum signum est.

*l. 10. c. 7.
inter pr.
& mediū
10. 5.*

Ad tertium dicendum, quòd idololatræ deridentur ex hoc, quòd ea quæ ad homines pertinent, idolis exhibebant, non tanquam signa excitantia eos ad aliqua spiritualia, sed tanquam per se eis accepta: & præcipuè quia erant vana & turpia.

ARTIC. VIII.

Utrum religio sit idem sanctitati?

433

AD octauum sic proceditur. Videtur, quòd religio nõ sit idem sanctitati. Religio enim est quædam specialis virtus, vt * habitum est. Sanctitas autem dicitur esse generalis virtus. Est enim faciens fideles, & seruantes ea quæ ad Deum sunt iusta, vt Andronicus dicit. Ergo sanctitas non est idem religioni.

*ar. 4 huius
ius 2.*

¶ 2 Præterea, Sanctitas munditiam importare videtur. Dicit enim Dionys. 12. cap. de diuin. nomin. quòd sanctitas est ab omni immunditia libera, & perfecta, & omnino immaculata munditia. Munditia autem maximè videtur pertinere ad temperantiam, quæ turpitudines corporales excludit. Cùm ergo religio ad iustitiam pertineat, videtur quòd sanctitas non sit idem religioni.

¶ 3 Præterea, Ea quæ diuiduntur ex opposito, nõ sunt idem, sed in quadam enumeratione partium iu-

q. 80. a. 4. stitiz sanctitas condiuiditur religioni, vt supra * habitum est. Ergo sanctitas non est idem quod religio.

SED contra est, quod dicitur Luc. 1. Seruiamus illi in sanctitate, & iustitia. Sed seruire Deo pertinet ad religionem, vt supra * habitum est. Ergo religio est idem sanctitati.

a. 1. ad 3
q. ar. 3.
ad secundum.

RESPONDEO dicendum, quod nomen sanctitatis duo videretur importare. Vno quidem modo munditiam. Et huic significationi competit nomen Græcum. Dicitur enim agios, quasi, sine terra. Alio modo importat firmitatem. Vnde apud antiquos sancta dicebantur quæ legibus erant munita, vt violari non deberent. Vnde & dicitur aliquid esse sancitum: quia est lege firmatum. Potest etiam secundum Latinos hoc nomen, sanctus, ad munditiam pertinere: vt intelligatur sanctus quasi sanguine tinctus: eo quod antiquitus illi qui purificari volebant, sanguine hostiæ tangebantur, vt * Isidor. dicit in lib. Etymol. Et

l. 10. Etym.
c. 18. incipit sapientia
sicut. prim.

utraque significatio competit, vt sanctitas attribuitur his quæ diuino cultui applicantur: ita quod non solum homines, sed etiam templum, & vasa, & alia huiusmodi sanctificari dicantur ex hoc, quod cultui diuino applicantur. Munditia enim necessaria est ad hoc, quod mens Deo applicetur: quia mens humana inquinatur ex hoc, quod inferioribus rebus coniungitur: sicut quælibet res ex immixtione peioris descendit, vt argentum ex immixtione plumbi. Oportet autem, quod mens ab inferioribus rebus abstrahatur ad hoc quod supremæ rei possit coniungi. Et ideo mens sine munditia Deo applicari non potest. Vnde ad Hebr. 12. dicitur, Pacem sequimini cum omnibus, & sanctimoniam, sine qua nemo videbit Deum. Firmitas etiam exigitur ad hoc quod mens Deo applicetur: applicatur enim ei sicut vltimo fini, & primo principio. Huiusmodi autem oportet maximè immobilia esse. Vnde dicebat Apost. Rom. 8. Certus sum, quod neque mors, neque vita, separabit me à charitate Dei. Sic ergo sanctitas dicitur per quam mens hominis

nis seipsam, & suos actus applicat Deo. Vnde non differt à religione secundum essentiam, sed solum ratione. Nam religio dicitur secundum quod exhibet Deo debitum famulatum in his quæ perrinent specialiter ad cultum diuinum: sicut in sacrificijs, oblationibus, & alijs huiusmodi. Sanctitas autem dicitur secundum quod homo non solum hæc, sed aliarum virtutum opera refert in Deum: vel secundum quod homo se disponit per bona quædam opera, ad cultum diuinum.

Ad primum ergo dicendum, quod sanctitas est quædam specialis virtus secundum essentiam. Et secundum hoc est quodammodo eadem religioni. Habet autem quandam generalitatem, secundum quod omnes virtutum actus per imperium ordinat in bonum diuinum: sicut & iustitia legalis dicitur generalis virtus, in quantum ordinat omnium virtutum actus in bonum commune.

Ad secundum dicendum, quod temperantia mundiciam quidem operatur: non tamen ita quod habeat rationem sanctitatis: nisi refecatur in Deum. Vnde de ipsa virginitate dicit † Aug. in lib. de Virginitate, quod non quia virginitas est, sed quia Deo dicata est, honoratur.

c. 8. circa
prim. 106.

Ad tertium dicendum, quod sanctitas distincta est à religione propter differentiam prædictam, non quia differunt re, sed ratione, vt * dictum est.

in 10. 47.

QVÆST. LXXXII.

De deuotione, in quatuor articulos diuisa.

Deinde considerandum est de actibus religionis.

¶ Et primo de actibus interioribus, qui secundum prædicta sunt principaliores.

¶ Secundo, de actibus exterioribus qui sunt secundarij. Interiores autem actus religionis videntur esse deuotio & oratio.

¶ Primo ergo de deuotione agendum est.

¶ Secundo de oratione.

¶ Circa primum quærentur quatuor.

S 3 ¶ Pri-